

ВІДГУК

офіційного опонента, кандидата педагогічних наук, доцента, декана
факультету психолого-педагогічної освіти та мистецтв
Бердянського державного педагогічного університету
(тимчасово переміщений до м. Запоріжжя)

Лесик Анжеліки Сергіївни

про дисертацію Руденко Анастасії Валентинівни на тему:
*«Формування рефлексивно-прогностичної компетентності
майбутніх бакалаврів з географії в умовах змішаного навчання»*,
подану на здобуття ступеня доктора філософії (PhD) з галузі знань

01 Освіта / Педагогіка за спеціальністю

015 Професійна освіта (за спеціалізаціями)

Детальний аналіз представлених матеріалів дисертаційного дослідження та анотації Руденко Анастасії Валентинівни, а також ознайомлення з науковими публікаціями, що базуються на результатах дослідження обраної теми, дозволяє констатувати, що дисертантка здійснила ґрунтовне наукове опрацювання проблематики, виявила новизну досліджуваних аспектів, а також сформулювала наукові положення, узагальнення і висновки, які пропонуються до захисту. Цей загальний попередній висновок підтверджується відповідністю роботи ключовим вимогам, що висуваються до дисертацій за даною науковою спеціальністю.

1. Актуальність теми виконаної роботи та зв'язок із відповідними планами галузей науки.

У сучасних умовах стрімких змін, глобалізації та цифровізації освіти значно зростає потреба у формуванні у майбутніх фахівців ключових компетентностей, які забезпечують їхню здатність до критичного мислення, рефлексії та прогнозування в професійній діяльності. Особливо це актуально для бакалаврів з географії, діяльність яких пов'язана з аналізом та прогнозуванням складних геопросторових процесів і явищ у динамічному соціально-економічному середовищі.

Рефлексивно-прогностична компетентність як інтегративна якість майбутніх фахівців сприяє їхній здатності не лише аналізувати наявні ситуації, а й передбачати їх подальший розвиток, адекватно реагувати на виклики сучасності та приймати обґрунтовані рішення в умовах невизначеності. Водночас в українській освітній практиці спостерігається недостатня увага до системного формування цієї компетентності у студентів географічних спеціальностей, а також відсутність науково обґрунтованих педагогічних умов її формування в умовах змішаного навчання.

Необхідність вирішення питання формування рефлексивно-прогностичної компетентності майбутніх бакалаврів з географії в умовах змішаного навчання підтверджується низкою українських та міжнародних документів, серед яких – Міжнародна хартія географічної освіти, рекомендації ЮНЕСКО з географічної освіти, Проєкт Тюнінг освітніх структур в Європі, Стандарт Європейського простору вищої освіти, Міжнародна стандартна класифікація освіти, Рамка геоінформаційної компетентності, Цілі сталого розвитку, Закон України «Про

вищу освіту», Стандарт вищої освіти за спеціальністю 106 «Географія» для першого (бакалаврського) рівня вищої освіти та інші нормативні акти.

У дисертаційному дослідженні вирішення завдань з формування рефлексивно-прогностичної компетентності майбутніх бакалаврів з географії в умовах змішаного навчання окреслюється як об'єктивна проблема на засадах виявлених суперечностей щодо розбіжності між: потребою суспільства у бакалаврах з географії, здатних ефективно діяти в умовах змін і глобалізації, та низьким рівнем їх рефлексивно-прогностичної компетентності; необхідністю вдосконалення професійної підготовки в умовах змішаного навчання і відсутністю науково обґрунтованих педагогічних умов для її реалізації; а також потребою формування означеної компетентності та недостатнім навчально-методичним забезпеченням цього процесу. Недостатній рівень теоретичного і методичного обґрунтування проблеми в питаннях сформованості рефлексивно-прогностичної компетентності у майбутніх бакалаврів з географії значно посилює запит на оптимізацію виділеного аспекту дослідження, робить його своєчасним та підкреслює аргументованість.

Науковий апарат роботи має всі необхідні складники: об'єкт, предмет, мету дисертаційного дослідження, методи, визначену новизну та практичне значення; інформацію щодо апробації та впровадження отриманих результатів. Хронологічні рамки роботи не викликають зауважень. Авторка загалом успішно побудувала логічну та послідовну структуру дослідження.

2. Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дисертаційне дослідження А.В. Руденко виконано на достатньому науковому та методологічному рівні, про що свідчать завдання, методологія роботи, її наукова новизна та зв'язок з науково-дослідною роботою кафедри психології та педагогіки ВНЗ «Університету імені Альфреда Нобеля» за темами «Теоретичні та методичні засади моделювання компетентнісної професійної освіти у контексті євроінтеграції» (номер державної реєстрації 0117U000784) та «Теоретико-методологічні засади професійного становлення фахівця в інноваційному соціокультурному просторі» (номер державної реєстрації 0122U200059).

3. Найбільш суттєві наукові результати, що містяться в дисертації.

До найбільш значущих результатів дослідження Руденко А.В. відносимо: вирішення важливого наукового завдання щодо формування рефлексивно-прогностичної компетентності у майбутніх бакалаврів з географії в умовах змішаного навчання, зокрема шляхом обґрунтування, розроблення та експериментальної перевірки педагогічних умов формування цієї компетентності; визначення структури рефлексивно-прогностичної компетентності майбутніх бакалаврів з географії, що включає мотиваційно-ціннісний, емоційно-вольовий, когнітивно-аналітичний, діяльнісно-прогностичний та особистісно-рефлексивний компоненти; розробка та апробація комплексного діагностичного інструментарію для оцінювання рівня сформованості означеної компетентності, що поєднує тести, опитувальники, кейс-ситуації, творчі завдання і експертне оцінювання.

4. Нові факти, одержані здобувачкою.

У результаті ретельного наукового пошуку дисертанткою уперше: здійснено цілісний аналіз проблеми формування рефлексивно-прогностичної

компетентності майбутніх бакалаврів з географії в умовах змішаного навчання у педагогічній теорії та освітній практиці; узагальнено досвід формування рефлексивно-прогностичної компетентності майбутніх бакалаврів з географії в закладах вищої освіти України; здійснено ґрунтовний аналіз міжнародних та українських програмно-нормативних документів з метою виявлення їх потенціалу для формування означеної компетентності; презентовано авторське визначення поняття «рефлексивно-прогностична компетентність майбутніх бакалаврів з географії»; визначено компоненти (мотиваційно-ціннісний, емоційно-вольовий, когнітивно-аналітичний, діяльнісно-прогностичний, особистісно-рефлексивний), критерії (мотиваційний, емоційний, когнітивний, діяльнісний, особистісний), показники кожного критерію та рівні сформованості рефлексивно-прогностичної компетентності майбутніх бакалаврів з географії (високий, середній, низький); розроблено та апробовано комплекс діагностичного інструментарію для оцінювання рівня сформованості рефлексивно-прогностичної компетентності майбутніх бакалаврів з географії; розроблено, теоретично обґрунтовано й експериментально перевірено педагогічні умови формування рефлексивно-прогностичної компетентності майбутніх бакалаврів з географії в умовах змішаного навчання; уточнено: основні поняття дослідження, методологічні підходи формування рефлексивно-прогностичної компетентності майбутніх бакалаврів з географії в умовах змішаного навчання.

Подальшого розвитку набули зміст, форми і методи формування рефлексивно-прогностичної компетентності майбутніх бакалаврів з географії в умовах змішаного навчання.

5. Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації.

Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаних джерел (182 найменування, у тому числі 55 іноземними мовами), 11 додатків. Загальний обсяг дисертації – 324 сторінки, з них – 218 сторінки основного тексту. Робота містить 58 таблиць, 43 рисунки і 2 формули. Аналіз тексту дисертації та змісту публікацій Руденко А.В., достатньо тривалий період проведення дослідження (з 2021 по 2025 роки), дають підстави для висновку про наукову обґрунтованість і достовірність отриманих результатів, а також про те, що здобувачка на належному рівні володіє дослідницькими компетентностями, необхідними для вирішення наукового завдання, комплексом методів дослідження.

Зазначимо, що дослідно-експериментальна робота здійснювалася на базі Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара, Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка, Херсонського державного університету. Усього в експерименті брали участь 169 студенти спеціальності 106 Географія. Із них у контрольній групі – 81 особа, а в експериментальній групі – 88 осіб.

Отримані результати дослідження підтверджені відповідними довідками про впровадження з вищезазначених закладів вищої освіти.

Ґрунтовне вивчення наукової літератури (182 найменування) дало змогу дисертантці достатньо переконливо висвітлити розуміння різних аспектів

поняття «рефлексивно-прогностична компетентність майбутніх бакалаврів з географії» в наукових дослідженнях; суть, зміст і структуру рефлексивно-прогностичної компетентності майбутніх бакалаврів з географії; критерії, показники та схарактеризувати рівні цієї компетентності, а також визначити та обґрунтувати педагогічні умови формування досліджуваного феномену.

Отже, не викликає заперечень обґрунтованість наукових положень і висновків дисертаційного дослідження, які спираються на сучасні досягнення в галузі психології та педагогіки, теорії і методики професійної освіти.

Для вирішення наукової настанови дослідження дисертанткою використано комплекс методів дослідження, зокрема: теоретичних (аналіз, порівняння, систематизація психолого-педагогічної літератури, законодавчих і нормативно-правових документів; дефінітивний і структурно-змістовий аналіз); емпіричних (опитування (анкетування, тестування), кейс-ситуації, експертне оцінювання, творчі завдання з елементами проблемного навчання, завдання на встановлення відповідностей, проєктні методи; пілотний експеримент; педагогічний експеримент); методів математичної статистики; графічних (графічні зображення, таблиці).

Достовірність проведеного дослідження забезпечувалась завдяки чіткому алгоритму дій, достатньому часу для проведення апробації, оптимальним набором використаних методів, достатньою кількістю учасників експерименту. Обрані методи дослідження є достатньо інформативними та відповідними для досягнення поставленої мети. Зокрема, у роботі використано непараметричний критерій Пірсона χ^2 для підтвердження того, що за обсягом КГ та ЕГ статистично не відрізняються; непараметричний λ -критерій Колмогорова-Смирнова з метою оброблення та перевірки достовірності результатів експерименту. Дослідно-експериментальна робота підтверджує, що розроблені педагогічні умови формування рефлексивно-прогностичної компетентності майбутніх бакалаврів з географії в умовах змішаного навчання суттєво вплинули на зростання прагнення до саморозвитку та усвідомлення важливості прогнозування; підвищення емоційної стійкості та здатності до саморегуляції; покращення знань і навичок аналізу та прогнозування географічних процесів; зростання умінь розробляти і обґрунтовувати прогностичні гіпотези та приймати рішення; розвиток здатності до самоаналізу та відповідальності за результати діяльності.

Основні результати дослідження за темою дисертації опубліковано у 11 публікаціях, з яких: 4 статті у провідних наукових фахових виданнях України, внесених до міжнародних наукометричних баз, 1 стаття у співавторстві у журналі, який входить до наукометричної бази Web of Science, 6 тез доповідей у збірниках матеріалів міжнародних конференцій.

6. Значення для науки і практики одержаних авторкою результатів.

Дисертаційне дослідження Руденко А.В. має і практичну значущість, зумовлену тим, що одержані результати є достатньо обґрунтованими, успішно апробованими та впровадженими в систему професійної підготовки майбутніх бакалаврів з географії. Дисертанткою із знанням справи розроблено й апробовано плани-конспекти занять, розроблені у форматі навчальних сценаріїв і Е-сценаріїв навчання, що охоплюють окремі теми та розділи навчальних дисциплін «Фізична

географія України», «Географічне моделювання та просторовий аналіз», «Рекреаційне країнознавство», «Естетика ландшафтів з основами ландшафтознавства»; комплекс завдань, що базуються на використанні імерсивних технологій (360° відео, VR, Google Earth VR, віртуальні тури); технологій проблемно-орієнтованого навчання (кейс-метод); технологій розвитку критичного й прогностичного мислення (сценарний аналіз, метод ситуаційного прогнозування); презентаційних технологій (Zoom, PowerPoint, Canva тощо); проєктних технологій (метод проєктів, SWOT-аналіз територій); цифрових геоінформаційних технологій (Google Maps, Google Earth, інтерактивні карти, просторовий аналіз карт і статистики); хмарних технологій (Google Docs, Google Sheets тощо); інтерактивних технологій зворотного зв'язку (Google Forms для саморефлексії, рефлексивний щоденник або звіт, рефлексивний аналіз).

7. Рекомендації щодо використання результатів і висновків дисертації.

Теоретичні положення та методичний доробок Руденко А.В. можуть використовуватися в освітньому процесі закладів вищої освіти з підготовки студентів спеціальності 106 Географія.

8. Оцінка змісту дисертації та її завершеність.

Не викликає зауважень структура роботи, оскільки вона досить чітко демонструє траєкторію проведеного наукового дослідження. Зокрема, представлення матеріалу у трьох розділах дало можливість ґрунтовно висвітлити як теоретичні засади формування рефлексивно-прогностичної компетентності майбутніх бакалаврів з географії, так й інструментарій професійної підготовки відповідно до визначених дисертанткою етапів дослідження.

Структура дисертації містить анотації українською та англійською мовами, перелік публікацій здобувачки, вступ, три розділи, пов'язані логічною послідовністю викладу, висновки до кожного розділу, загальні висновки, список використаних джерел та додатки. Зміст роботи всебічно висвітлює ключові аспекти теми та відповідає меті й завданням дослідження. Науковий апарат сформульований чітко і коректно. Об'єкт, предмет і мета дослідження повністю відповідають заявленій тематиці. У дисертації також розкрито наукову новизну, практичне значення, наведено відомості про апробацію та впровадження результатів, а також описано структуру і обсяг роботи. Використаний комплекс методів дослідження є різнобічним і гармонійно поєднує теоретичні, емпіричні, математико-статистичні та графічні підходи, що відповідають поставленим завданням.

Для тексту дисертації характерними є змістовна завершеність, цілісність, зв'язність, вмiле апелювання науковими фактами та термінологією.

У першому розділі – «Теоретико-методологічні засади проблеми формування рефлексивно-прогностичної компетентності майбутніх бакалаврів з географії» – наведено аналіз сутності й ролі програмно-нормативних документів; презентовано авторське визначення поняття «рефлексивно-прогностична компетентність майбутніх бакалаврів з географії» та обґрунтовано його компоненти: мотиваційно-ціннісний, емоційно-вольовий, когнітивно-аналітичний, діяльнісно-прогностичний, особистісно-рефлексивний; розкрито комплекс методологічних підходів (системний, компетентнісний, рефлексивний,

прогностичний, особистісно-орієнтований, діяльнісний, інформаційно-комунікаційний, контекстний, проблемний, проєктний) формування рефлексивно-прогностичної компетентності майбутніх бакалаврів з географії в умовах змішаного навчання; оцінено потенціал чинних освітньо-професійних програм щодо формування рефлексивно-прогностичної компетентності майбутніх бакалаврів з географії.

Вичерпно презентовано у другому розділі дисертації – «Педагогічні засади формування рефлексивно-прогностичної компетентності майбутніх бакалаврів з географії в умовах змішаного навчання» – роль змішаного навчання як ефективної освітньої моделі, що поєднує очні та дистанційні форми, сприяє розвитку саморегуляції, критичного мислення, прогнозування та відповідального планування освітньої діяльності; сутність понять «умови» і «педагогічні умови»; три ключові умови формування компетентності (побудова навчальних сценаріїв і Е-сценаріїв навчання, які вимагають вибору стратегії дій та прогнозу ймовірних наслідків; впровадження імерсивних технологій для створення ефекту присутності у вивченні просторових процесів та моделюванні географічних ситуацій; застосування методик само- та взаємооцінювання для виявлення помилок у логіці прогнозування та їх конструктивного обговорення).

У третьому розділі – «Експериментальна робота з формування рефлексивно-прогностичної компетентності майбутніх бакалаврів з географії в умовах змішаного навчання» – визначено та обґрунтовано критерії (мотиваційний, емоційний, когнітивний, діяльнісний, особистісний), показники та рівні сформованості рефлексивно-прогностичної компетентності майбутніх бакалаврів з географії та педагогічний експеримент, який здійснювалася у три етапи (констатувальний, формувальний та контрольний). На констатувальному етапі визначалися мета та завдання дослідження, розроблявся план експерименту, виділялися методи вимірювання та обробки результатів, відбиралися контрольна та експериментальна групи, перевірялася їх однорідність; на формуальному – здійснювалось впровадження педагогічних умов формування рефлексивно-прогностичної компетентності майбутніх бакалаврів з географії в умовах змішаного навчання в експериментальній групі; на контрольному – аналізувалися результати експерименту, підтверджувалася їх достовірність, робилися висновки про педагогічний ефект експерименту.

На основі результатів констатувальних досліджень та аналізу наукової літератури було уточнено характеристики рівнів сформованості рефлексивно-прогностичної компетентності майбутніх бакалаврів з географії (низький, середній, та високий). Результати контрольного експерименту показали, що розроблені педагогічні умови сприяють формуванню рефлексивно-прогностичної компетентності майбутніх бакалаврів з географії в умовах змішаного навчання. Зокрема, виявлено, що в експериментальній групі суттєво збільшилася кількість студентів, які мають високий рівень досліджуваної компетентності – зріс на 20,61% (з 13,79% до 34,4%), тоді як у КГ приріст склав лише 4,28% (з 12,76% до 17,04%). Кількість студентів із середнім рівнем також збільшилась: у ЕГ – на 10,98% (з 42,05% до 53,03%), у КГ – на 4,69% (з 42,22% до 46,91%). Водночас спостерігається значне зниження частки студентів із низьким рівнем у ЕГ – на

31,59% (з 44,17% до 12,58%), у той час як у КГ зменшення відбулося лише на 8,97% (з 45,02% до 36,05%).

Тобто, виходячи з результатів контрольного експерименту, можна зробити висновок, що запропоновані дисертанткою педагогічні умови формування рефлексивно-прогностичної компетентності майбутніх бакалаврів з географії в умовах змішаного навчання є ефективними і можуть бути з успіхом використані у закладах вищої освіти.

9. Відсутність порушення академічної доброчесності.

Дисертація є самостійним науковим дослідженням, в якому відображено власні ідеї та здобутки авторки, що дозволило успішно розв'язати поставлені завдання. У роботі викладено теоретичні положення та зроблено висновки, сформульовані безпосередньо дисертанткою. Використані ідеї та положення інших науковців наведено з відповідними посиланнями і застосовано для обґрунтування авторських ідей.

10. Дискусійні питання і зауваження.

Віддаючи належне здобуткам дисертаційного дослідження Анастасії Руденко, вважаємо за необхідне висловити певні зауваження та проаналізувати дискусійні моменти щодо досліджуваної проблеми:

1. Робота відзначається належним теоретичним підґрунтям та окресленням основних понять дослідження. Однак, на нашу думку, доцільно було б розширити список використаних джерел за рахунок глибшого аналізу наукових праць, присвячених, зокрема, феноменам рефлексії, прогнозу та прогнозування. Це дозволило б більш повно розкрити сутність і зміст рефлексивно-прогностичної компетентності майбутніх бакалаврів з географії у світлі сучасних наукових підходів.

2. У роботі детально представлено аналіз закордонної та української нормативно-правової бази, а також досвід українських закладів вищої освіти щодо формування рефлексивно-прогностичної компетентності майбутніх бакалаврів з географії. Водночас доцільно було б доповнити дослідження оглядом сучасних міжнародних практик і наукових досліджень у сфері формування рефлексивно-прогностичної компетентності у географічній освіті, зокрема із залученням досвіду країн ЄС та США.

3. Варто відзначити, що однією з сильних сторін дисертації є її сучасність і впровадження імерсивних технологій у підготовку майбутніх бакалаврів з географії. Застосування VR, 360°відео та інтерактивних платформ підвищує мотивацію студентів і сприяє якіснішому засвоєнню матеріалу. Водночас у роботі доцільно було б більш детально проаналізувати не лише переваги, а й труднощі, які виникають під час використання таких технологій, зокрема описати конкретні приклади ситуацій, де впровадження імерсивних технологій вимагало додаткової підтримки для студентів чи ускладнювало досягнення освітніх результатів. Це дозволило б глибше розкрити як потенціал, так і обмеження таких інновацій в процесі формування рефлексивно-прогностичної компетентності майбутніх бакалаврів з географії.

Разом з тим, звертаємо увагу, що висловлені зауваження мають дискусійний характер і не впливають на загальне позитивне враження від представленої

наукової роботи. Результати проведеного дослідження свідчать про повну реалізацію визначених мети й завдань, а також про теоретичну й практичну значущість роботи в аспекті професійної підготовки майбутніх бакалаврів з географії.

Дисертація на тему «Формування рефлексивно-прогностичної компетентності майбутніх бакалаврів з географії в умовах змішаного навчання» є самостійною, завершеною науковою роботою, відповідає вимогам наказу Міністерства освіти і науки України від 12.01.2017 № 40 (із змінами, внесеними згідно з наказом Міністерства освіти і науки України № 759 від 31.05.2019 р.); Постанови Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44 та «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» (зі змінами, внесеними відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України від 21 березня 2022 року № 341), а її авторка – Руденко Анастасія Валентинівна заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 015 Професійна освіта (за спеціалізаціями).

Офіційний опонент:

кандидат педагогічних наук, доцент,
декан факультету психолого-педагогічної
освіти та мистецтв Бердянського державного
педагогічного університету
(тимчасово переміщений до м. Запоріжжя)

Анжеліка ЛЕСИК

Справжність підпису Анжеліки ЛЕСИК
засвідчую.

Провідний фахівець відділу кадрів

 Світлана МИРОНЕНКО

ЛЕСИК АНЖЕЛІКА СЕРГІЇВНА

Результат перевірки підпису

Підпис вірний

П.І.Б.

ЛЕСИК АНЖЕЛІКА СЕРГІЇВНА

РНОКПП

3035008081

Організація (установа)

ФІЗИЧНА ОСОБА

Код ЄДРПОУ

Посада

Час підпису (підтверджено кваліфікованою
позначкою часу для даних від Надавача)

15:48:52 05.08.2025

Сертифікат виданий

КНЕДП АЦСК АТ КБ "ПРИВАТБАНК"

Серійний номер

5E984D526F82F38F040000005446DD013AE28A06

Тип носія особистого ключа

Захищений

Алгоритм підпису

dstu4145

Тип підпису

Кваліфікований

Формат підпису

CAdES-T

Сертифікат

Кваліфікований